

Nužno je dalje jačanje materijalne osnove, kadrovsko jačanje, što podrazumeva ne samo povećanje broja stručnjaka već i ulaganje u muzeološko obrazovanje i stručno usavršavanje kadra, kao i stvaranje uslova za dobar stručni muzeološki rad ulaganjem sredstava u modernizaciju i opremu, u stvaranje adekvatnih uslova za zaštitu i optimalnih uslova za stalnu muzejsku postavku.

Nakon šire javne društvene rasprave i podrške Zajednice muzeja Srbije (sada već bivše), Muzej od 1986. godine, kako ima republički značaj, 50 posto finansira republika.

Programiranje našeg budućeg rada ne podrazumeva samo stvaranje boljih uslova već da na boljim uslovima gradimo koncepciju boljeg i sadržajnijeg rada i aktivnosti.

Nastojaćemo da obezbedimo primenu najsavremenijih tehničkih dostignuća za pedagoško-informativni rad. Popunjavanjem muzejskog fonda nastojaćemo da obezbedimo sveobuhvatnu jugoslovensku postavku naivne umetnosti.

Posebnim programskim sadržajima nastojaćemo da prikazujemo razvoj i osobenosti srpske naivne umetnosti, ali i da kontaktima sa muzejima i galerijama koje se interesuju za našu zbirku uspostavimo internacionalnu saradnju a putem umetničke kolonije i razmene dela omogućimo stvaranje internacionalne zbirke. Nastojaćemo da naš Muzej sve više poprimi karakter naučno-informativnog centra, a naše buduće prioritarno usmerenje sve više se vezuje za dokumentaciono-informativnu delatnost.

Fond dokumentacioni građe, odnosno muzejskih predmeta garancija su da možemo obezbediti funkcionisanje centra za informatiku u oblasti naivne umetnosti.

Tome u prilog treba istaći podatak da Muzej naivne umetnosti od 1986. godine poseduje poklon zbirku Ota Bihalji Merina, koja sadrži oko 2.000 knjiga i kataloga, 1.000 fotografija, 300 slajdova, 20 rukopisa i obimnu prepisku sa naivnim umetnicima i likovnih kritičarima naivne umetnosti iz celog sveta.

Primljeno: 29. 3. 1990.

Beleške:

¹ U Zagrebu je 1952. godine osnovana Galerija primitivne umjetnosti (prvi muzej za naivnu umetnost u Jugoslaviji i svetu), a zatim: 1955. godine Galerija seljaka slikara u Kovačici; 1960. Galerija samoukih likovnih umetnika u Svetozarevu; 1968. Galerija Hlebina u Hlebinama i Galerija likovnih samorastnikov u Trebnju; 1970. Muzej naivne umetnosti »Ilijanum« u Šidu; 1972. Galerija izvorne umjetnosti u Zlataru; 1973. Kolonija kipara u Ernestinovu; 1975. Galerija naivne umetnosti BiH u Sanskom Mostu. Osnovana su i udruženja naivnih umetnika: 1964. Društvo naivnih umjetnika Hrvatske, 1974. Udruženje izvornih likovnih umjetnika Crne Gore i nedavno Udruženje naivnih umjetnika Srbije.

² Enciklopedija likovnih umetnosti, Jugoslovenski leksikografski zavod, Zagreb, 1966. 4. tom, strana 354, Galerija samoukih likovnih umetnika u Svetozarevu;

³ Autori tekstova, između ostalih, bili su: Oto Bihalji Merin, Miroslava Bošković, Dr. Mirko Juteršek, Zoran Markuš, Milica Maširević, Mića Popović, Slobodan Sanader, Kovičljka Smiljković, Radmila Cvetković, Tomislav Šola, Marijan Špoljar, Josip Depolo, Ljiljana Kojić, Tonko Maroević i Jovica Stosić.

1. Oto Bihalji Merin. Prvi bijenale jugoslovenske naivne umetnosti; Galerija samoukih likovnih umetnika Svetozarevo; 1981.

2. Tomislav Šola. Predgovor kataloga: Drugi bijenale jugoslovenske naivne umetnosti; Galerija samoukih likovnih umetnika, Svetozarevo, 1983.

3. Dr Ivan Maroević. Muzologija kao dio informacijskih znanosti; Zbornik X kongresa CDMPJ. Savez društava muzejskih radnika Jugoslavije, Cetinje, 1984.

4. Leonard Adam. Primitivna umetnost; 1963, Beograd;

5. Samouka likovna umetnost SR Srbije. Miroslava Bošković, Milica Maširević; Eskenaziarte, Torino, 1977;

6. Maleković. Hrvatska izvorna umjetnost; Grafički zavod Hrvatske; Zagreb; 1973;

7. Boris Kelemen. Naivno slikarstvo Jugoslavije; Galerija grada Zagreba, Zagreb, Spektar, Stvarnost, Zagreb, 1969;

8. Vladimir Maleković. Rabuzin; Izdavačko knjižarsko preduzeće »Mladost«, Zagreb, 1967;

9. Oto Bihalji Merin, Nebojša Bato Tomašević, Enciklopedija naivne umetnosti sveta, Jugoslovenska revija, Beograd, 1984;

10. Oto Bihalji Merin. Naivni umjetnici svijeta, povijest, sadašnjost, budućnost; Mladost, 1972;

11. Miodrag Protić. Slika i misao; likovne studije i eseji; Nolit, 1960;

12. Informatica museologica. Muzejski dokumentacioni centar, Zagreb, Jugoslavija (svi brojevi od 1980/1986. godine).

SUMMARY

A jubilee of the Museum of Naive Art in Svetozarevo

Kovičljka Smiljković

The Gallery of self-taught artists in Svetozarevo was established and opened for the public in the spring of 1960, owing to the fact that a large number of naive artists live in Svetozarevo and its surroundings. The best known among them is Janko Brašić. After 25 years the Gallery changed its name into the Museum of Naive Art. The museum's collection contains 1.700 paintings, sculptures and drawings by naive Yugoslav artists from 1935 to the present. The new display of the museum opened in 1966 in a renovated building constructed in 1929 for a family of merchants by the name of Ristić. A selection of 145 works is exhibited on two floors and in the adapted cellar. The building was renovated in 1985 when the attic was adapted for the museum's depot. The building, nevertheless, does not provide sufficient space, so an extension of the museum is still needed.

So far the Museum has organized some 150 exhibitions in Yugoslavia and abroad, and it is also the organizing institution of the Biennial of Yugoslav Naive Art. It has collected a rich documentation and has a well developed publishing activities. Some hundred catalogues and a number of special publications were issued by the Museum. It has developed a successful cooperation with similar institutions and galleries in Zagreb, Hlebina, Zlatar etc.

ETNOLOŠKI DEO PRVE STALNE POSTAVKE SUBOTIČKOG MUZEJA

Gavra Budišin

Gradski muzej Subotice

Mnogo meda jesti nije nikad dobro, al' je časno tuđu slavu istražiti

(Biblija, 1988, 434)

ubotički muzej je osnovan 1. januara 1948. Nalazio se u Rajhlovoj palati, u ulici pored Lenjinovog parka. Tokom 1948. godine sakupljao se etnografski materijal za potrebe stalne postavke, i adaptirana je zgrada. Prolaz kroz izložbene sale je bio u jednom pravcu, u smeru kretanja kazaljke na satu, a bilo je 16 izložbenih dvorana, i jedna dvorana za predavanja (I. Šulman, 1952, 205). Etnografska zbirka je bila izložena na prvom spratu. Židovi su bili svetli, kao i vitrine, i to zato da se pažnja posetilaca skoncentriše na izložene predmete. Danju je osvetljenje bilo prirodno, a uveče veštačko, ali nije bilo rešeno na savremen način. Nije bilo ni centralnog grejanja (I. Šulman, 1952, 205).

Etnološki deo stalne postavke bio je smešten u šest prostorija. Osim enterijera izloženo je 146 etnografskih predmeta. Izložbene sale i vitrine su bile snabdevene sa legendama, natpisima, fotografijama i akvarelima. Tumačenje izložbe je bilo na srpsko-hrvatskom i mađarskom jeziku (a. 61. – 11. II 1949). Prva stalna postavka je otvorena za posetioce 29. XI 1948, a autor postavke je bio Imro Šulman (Schulmann).

Izložbeni prostor etnografske zbirke je bio u levom krilu zgrade u salama broj 8, 9, 10, 11, 12 i 13, na površini od 143 kvadratna metra. U sali br. 8 izložene su tkanine, br. 9 – nošnje, br. 10 – kuhinja, br. 11 – enterijer, br. 12 – poljoprivredni alati, zanatstvo, i narodni običaji, i u br. 13 – enterijer. U sali br. 11 je bio enterijer mađarske seoske sobe sa početka XX veka, a u sali br. 13. je bio enterijer hrvatske seoske sobe.

Razvoj zanatstva je prikazan u okviru istorijske zbirke u sali br. 6. Izložen je bio materijal iz života cehova: cehovska pisma, tzv. vandrovke, cehovske zastave, sanduci, primerci remek-radova, cehovski pečati i pehari, te primerci starog alata (a. 20/19. – 25. X 1957). Ukupno je u etnografskoj zbirci bilo 417 izloženih predmeta, a od zanatlija u okviru istorijske zbirke izloženi su predmeti i alati lončara, stolara, kujundžija, licitara, i šeširdija (a. 31. X 1950).

Izložbene prostorije

U sali br. 8 bile su izložene tkanine. Izložene su sprave za izradu tkanine, od lana i kudelje, u domaćoj radinosti, kao što su to preslice i razboj (stan). Razboj se nalazio u sredini prostorije, bio je u upotrebnom stanju, a izradio ga je majstor Matija Kolar 1794. godine. Muzeju ga je poklonila porodica Andrašić (h. r. 28. X 1949, 4).

U sali br. 9 bila je izložena nošnja, ženska i muška (bunjevačka i šokačka). Delovi narodne nošnje (prsluci, muške i ženske košulje, kapice, marame, vezovi itd.) bili su u vitrinama (a. 31. X 1950). U osnovici vitrine su bile u obliku šestougla, i u svakom uglu prostorije je bila po jedna vitrina, kao i na sredini dvorane. Nošnje su se nalazile na lutkama manekenima, a u sredini sale se nalazila lutka-baka.

Recimo ovde da je logično bilo započeti izložbu sa prikazom tkanina i nošnji jer to čini gotovo polovinu muzejskog materijala, a često se etnografske izložbe u svesti posetilaca izjednačuju sa prikazom bogatstva motiva, oblika, boja i vrsti tkanina.

Posebna vrednost postavke je bio prikaz enterijera jer je izlaganjem pokućstva postignuta autentična atmosfera.

U sali br. 10 bila je prikazana kuhinja. Izgled (starovinske) bunjevačke kuhinje je iz perioda 1870–1912. godine (a. 20/19. – 25. X 1957). Ispred kuhinje je bila drvena ograda (tarabe). Kuhinja se sastojala od otvora za seosku (banja) peć, zemljanog banka, jame za pepeo (gar), zemljanog otvora (katlanke) u kojem se nalazio kotao u kojem se kuvalo, ili su se u njemu prale košulje. U kuhinji (kući) se nalazio gvozdeni tronožac (sada) na kojem se kuvalo u zemljanim posudama (džidža). Kroz otvor peći se videla vatra.

U sali br. 11 izložen je enterijer. Pokućstvo mađarske seoske sobe je bilo iz Bogojeva iz 1908. godine (a. 20/19. – 25. X 1957). Žena u obliku lutke manekena u nošnji je nameštala zidni sat sa tegovima. Uza zid se nalazio krevet, a iza leđa žene, na suprotnom zidu, bio je orman. Pored nameštaja u prostoriji su bili izloženi i šareni tanjiri (a. 61. – 11. II 1949). Ispred sale sa enterijerom sa leve strane je bio sanduk za devojačku opremu iz 1832. godine, a sa desne strane drvena pralja iz iste godine sa inicijalima G. K. (a. 20/19. – 25. X 1957).

U sali br. 12 izloženi su bili poljoprivredni alati, zanatstvo i narodni običaji. U vitrinama su se nalazili predmeti u vezi sa stočarstvom, ratarstvom i vinogradarstvom. Od ratarskih alata izloženi su drveni plug, jaram i amovi. Od sprava za pčelarstvo izložene su bile košnice od najstarijih tipova do

najnovijih (a. 31. X 1950). Od zanatstva bio je prikazan grnčarski zanat. U vitrinama su se nalazili grnčarski predmeti svakodnevne upotrebe (a. 20/29. – 25. X 1957). Narodni običaji su bili zastupljeni u jednoj vitrini. U njoj su bili izloženi venci od žitnog klasja, raznih oblika, koji se pletu prilikom žetvenog praznika dužijance (a. 31. X 1950).

U sali br. 13 je bio prikazan enterijer hrvatske seoske sobe. Izložena su dva kreveta, stol i stolice i seoska peć. Bile su i dve figure lutke manekena Bunjevca-dede i Bunjevke-bake. Akademski vajar je izvajao njihove glave na osnovu slika staraca (a. 228. – 10. IX 1948). Deda je sedeo na stolici za stolom i pušio je lulu. Držao ju je desnom rukom, a u levoj je držao duvankesu. Baka je stajala pored seoske peći i prela vun. Pokućstvo za enterijer je nabavljeno od Ivana Kopunovića (a. 36. – 13. II 1948). Na ulazu u prostoriju je bio kanap, tako da posetioci nisu mogli da dodiruju delove pokućstva.

Muzej je u julu i avgustu bio zatvoren za publiku (a. 26. – 22. I 1949). Pošto preko leta nisu radile ni škole, nije ni muzej radio. To je bio period kada su se koristili godišnji odmori i kada su se vršila arheološka iskopavanja. U to vreme se vršila zamena predmeta na stalnoj postavci, kako bi se za novu sezonu osvežila.

Subotički muzej se 1967. godine preselio u Gradsku kuću, ali je mnogim ljudima ostalo prijatno sećanje na nekadašnji muzej u Rajhlovoj palati. Jer, u kratkom periodu, za manje od godinu dana, jedan kreativan tim od troje ljudi I. Šulman, Matija Evetović i Branko Mihajlović uspeli su u subotičkim okvirima da dosegnu visinu Olimpa. Uspeli su da prikupe muzejski materijal, da ga obrade, i prikažu na muzeološko atraktivan način. Svako od njih se bavio i sa drugim poslovima. I. Šulman je bio direktor, arheolog, etnolog i autor stalne postavke. M. Evetović je bio zadužen za etnografsku i istorijsku zbirku, a B. Mihajlović za etnografiju i NOB. Za potrebe izložbe B. Mihajlović je učinio mnogo na prikupljanju etnografskih predmeta iz sela iz okoline Subotice, a M. Ivetović je sa svojim studijama o materijalnoj i duhovnoj kulturi Hrvata u Bačkoj mnogo doprineo da izloženi predmeti budu znalčki odabrani. Sve to je rezultiralo da I. Šulman bude uspešan autor postavke.

U drugim muzejima etnološki deo stalne postavke uobičen je po drugim kriterijumima. To na primer mogu biti prikaz narodne umetnosti, zanatstva i enterijera (V. Mitrović, 1969, 15–17). Ili to može biti prikaz poljoprivrede, zanatstva, pokućstva i tkanine. Milenko Filipović, etnolog, zalagao se da se ne prave izložbe sa prikazima pojedinih etnoloških zbirki, već da to bude putem izlaganja etničkih celina (M. Filipović, 1951, 7). Odnosno, predlagao je da se svaki narod prikaže na izložbi zanimanjima koja ga karakterišu. Miodrag Jovanović, muzeolog, se zalagao da se zavičajni muzeji bave izlaganjem, na stalnoj postavci, onoga što je karakteristika određenog kraja, kao što je to za Vršac vinogradarstvo, a za Suboticu proizvodnja horgoške paprike (M. Jovanović, 1982, 65).

Prilikom izrade nove stalne postavke Etnološkog odeljenja subotičkog muzeja treba se rukovoditi sa uspešnim rešenjima vlastite tradicije, muzeološkom praksom u drugim muzejima kod nas i u svetu, kao i sa savremenim dometima muzeologije, kao teorijske nauke. Muzeji stoga trebaju da izlažu kulturnu baštinu na vizuelno interesantan način, kako bi posetioci iz muzeja izašli uzvišenog duha. Neka se graditelji muzejskog hrama sete Solomonove poslovice iz Biblije, koja glasi: »Mudroču se kuća diže, a razumom utvrđuje, a znanjem se sobe pune svakog blaga ugodnog i skupog«.

Primljeno: 8. 5. 1990.

Literatura:

- Arhiv Gradskog muzeja u Subotici, a. 36. – 13. II 1948, a. 228. – 10. IX 1948, a. 26. – 22. I 1949, a. 61. – 11. II 1949, a. 31. X 1951, a. 20/19, – 25. X 1957.
 Biblija, 1988: Stari i Novi zavet, Novi Sad, 434.
 M. Jovanović, 1982: Muzeologija, skripta, Beograd, 65.
 V. Mitrović, 1969: Nova stalna postavka Etnološkog odeljenja u Narodnom muzeju u Zrenjaninu, Spona 10., Novi Sad, 15–17
 M. Filipović, 1951: Postavljanje izložbe u Etnografskom muzeju, Muzeji 6., Beograd, 6–15.
 Hrvatska riječ (preteča »Subotičkih novina«), h.r. 28. X 1949, 4.
 T. Šola, 1983: Prema savremenoj koncepciji muzeologije, Informatologica Jugoslavica 15 (3–4), Zagreb, 211–225.
 I. Šulman, 1952: Prikaz subotičkog muzeja i njegove delatnosti, Rad vojvodanskih muzeja, Novi Sad, 205–208.

SUMMARY

The ethnological part of the first permanent display in the City Museum of Subotica

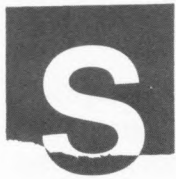
Gavra Budišin

The City Museum of Subotica was established in January 1946 and was first situated in the Rajhl Palace. The first display of the ethnographic collection, whose author was Imre Šulman, opened in november 1948. It was placed in four rooms on the first floor of the palace and contained 146 exhibits. On show was cloth, national costumes, a kitchen from the beginning of the century, the interior of a Hungarian room, farming tools, arts and crafts and national customs, as well as the interior of a Croatian-village room.

In 1967 the museum moved into the City Hall. A new display is being prepared and the experience of a successful first display will now be invaluable.

ETNOPARK U KUPINOVU

Ljiljana Radulovački
 Muzej Srema
 Sremska Mitrovica

tavljanju pod zaštitu državne ruralne celine u Kupinovu¹ i planiranju Etnoparka u šumi Matijeveca kraj motela na Obedskoj bari, prethodila su kako terenska istraživanja u Kupinovu i »Donjem« (Ravnom) Sremu uopšte²,

tako i više sastanaka za to kompetentnih lica.

Lokacija projektovana za Etnopark u Kupinovu nalazi se između komada Obedske potkovice i Velike bare. Kanal Vok spaja potkovicu Obedske bare sa Savom³ i često plavi taj deo sela. Osnovu zaštićene celine čine stambeni i privredni objekti najstarijeg dela Kupinova u neposrednoj blizini tvrđave Kupinik iz 14. veka i stare crkve u njihovom središtu.

Ta crkva, Sv. Luke, inače poznatija u narodu kao Despotska crkva, iz 15. je veka. Ona je još ranije zajedno sa ikonostasom zaštićena celina.⁴ Oko crkve začelo se selo, koje se širilo samo prema severoistoku (južno je močvarni teren) tako da je taj deo Kupinova dospao na samu periferiju naselja. To je Ulica Branka Mađarevića, u kojoj su značajni objekti seoske arhitekture grupisani baš na poslednjoj okuci. Tu ruralnu celinu čini deset kuća sa ekonomskim i drugim pratećim objektima autentičnog izgleda, tipičnog za takve objekte Južnog Srema.

Pored same crkve, desno, nalazi se na trougaonom placu danas konzervirana i restaurisana kuća čiji je bivši vlasnik Jovan Putnik. Tako je započet posao oko realizacije Etnoparka.

U produžetku glavne stambene zgrade J. Putnika nalazi se manja kuća mlađeg porekla. Taj objekat sazidan je od ćerpiča, a u njemu su smeštena dva vajata sa gonkom ispred, a u produžetku štala (staja). U dnu dvorišta nalazi se natkriven bunar⁵, a rekonstruisana je i hlebna peć tipična za takve objekte ovog kraja.

Na mesto starog ambara porodice Putnik nabavljen je u Sibaču ambar koji osim graditeljskih ima i estetskih vrednosti. On je dislociran i postavljen na plac Putnikovih, a na njemu su restaurisani dekorativni elementi.⁶

Projektovana je odgovarajuća ograda oko okućnice. Paralelno sa statičkim konsolidovanjem objekta, te konzervatorsko-restauratorskim radovima pristupilo se otkupu inventara potrebnog za uređenje enterijera glavne kuće. Taj posao još nije okončan. Postojeći materijal samo je delom konzerviran. Prema idejnom projektu Etnoparka u Kupinovu, glavna zgrada bivšeg vlasnika Jovana Putnika bi bila etnografsko-stambenog karaktera, a zgrada u njenom produžetku imala bi prirodnačku postavku sa eksponatima vezanim uz floru i faunu Obedske bare. Takođe je planirano da se cela okućnica upotpuni ekonomskim zgradama autentičnog izgleda. Jedna kuća unutar zaštićene kupinovačke zone preuredila bi se u ugostiteljski objekat, dok bi ostali objekti i dalje ostali u privatnom vlasništvu, sa obavezom da se po potrebi obnove u duhu prvobitne arhitekture.⁷

Stara crkva zadržala bi svoju funkciju, a u njoj porti planira se eksponiranje arheoloških nalaza karakterističnih za ovaj kraj.⁸

U planiranom prostoru kraj Obedske bare, za Etnopark u šumi Matijeveca, namera je da se prezentira uloga drveta u narodnom graditeljstvu Srema.⁹

Vojnograničarska kuća u Sremu

Sremska kuća prošla je kroz više faza razvoja. Prema najstarijim podacima – koje su zabeležili putopisci i hroničari – ona je bila najpre ukopana u zemlju – zemunica¹⁰, a s vremenom se razvijala na tlu. Takva kuća je bila građena od pruća i blata. Kolje i pruću su joj služili kao konstrukcija, a blato kao lep. Kuća je imala samo ulaz, a prozora i dimnjaka nije bilo.¹¹

U sledećoj fazi razvoja naselja su činila i međusobno rastrkane kuće – brvnare.¹² One su bile podizane svaka za sebe ili u grupama, upravo onako kao što su tekla naseljavanja Srema (u etapama).

Kasnije, posle 1773, bečki dvor naređuje ušoravanje sela. Tim projektom su bila obuhvaćena sva graničarska sela. Ušorena sela su imala ulice koje se seku pod pravim uglom, sredselo (raskršće). Na njemu su bili opština, crkva i škola (administrativni, verski i prosvetni centar). Groblje i eventualno vašarište su bili izvan naselja.